

EXCERPTA MANVSCRIPTI CANFANARIENSIS:
VLADARSKJE LISTINE I PAPINSKA POVLASTICA IZ KODEKSA
MONUMENTA CAPITULI ECCLESIAE COLLEGIATAE S. SOPHIAE
DUORUM CASTRORUM AB ANNO 983.-1815.

Ante MATAN

Sveučilište J. Dobrile u Puli, Odjel za humanističke znanosti, 52100 Pula,
Ulica I. Matetića Ronjgova 1, Hrvatska
e-mail: amatan@unipu.hr

IZVLEČEK

Članek prinaša transkripcijo listin Otona II. iz leta 983, Henrika IV. iz leta 1077, akvilejskega patriarha in istrskega markgrofa Volfkera iz leta 1211 ter koncesije papeža Aleksandra III. iz leta 1177. Dokumenti se nahajajo v doslej neobjavljenem kodeksu z imenom Monumenta Capituli Ecclesiae Collegiatae Sanctae Sophiae Duorum Castrorum ab anni 938-1815 v arhivu kanfanarske župnije. Pristop je filološki, vendar, ker gre za objavo izvirnega dokumenta, so dodani krajši komentarji z opisom problematičnih mest. Vzpostavljen je kritični aparat na podlagi dostopnih virov in izdaj. Razložene so razlike v lekcijah, postavlja pa se tudi vprašanje pristnosti listin. Rezultati raziskave kažejo, da so listine iz kanfanarskega rokopisa najbrž prepisane iz poreškega vira, kakor tudi na soodvisnost Kandlerjevega Istrskega diplomatičnega kodeksa, kar ponuja možnost rešitve vprašanja izvirnosti.

Ključne besede: Dvigrad, cerkev sv. Sofije, kanfanarski kodeks

EXCERPTA MANVSCRIPTI CANFANARIENSIS
DIPLOMI DI SOVRANI E UN PRIVILEGIO PAPALE DAL MANOSCRITTO
MONUMENTA CAPITULI ECCLESIAE COLLEGIATAE S. SOPHIAE DUORUM
CASTRORUM AB ANNO 983.-1815.

SINTESI

Questo lavoro riporta la trascrizione dei diplomi di Ottone II del 983, di Enrico IV del 1077, di Volfchero, patriarca d'Aquileia e margravio istriano del 1211, e la trascrizione del privilegio di papa Alessandro III del 1177, custoditi nell'archivio parrocchiale di Canfanaro dentro il codice fino adesso non pubblicato che porta il nome Monumenta Capituli Ecclesiae Collegiatae Sanctae Sophiae Duorum Castrorum ab anno 983-1815. Viene usato l'approccio filologico, ma dato che si tratta della pubblicazione delle fonti, vengono aggiunti brevi commenti e descritti i punti problematici. Viene stabilito l'ap-

parato critico in base alle fonti e alle pubblicazioni disponibili. Vengono spiegate le differenze tra le lezioni e viene affrontata la domanda dell'autenticità degli atti. I risultati dimostrano che gli atti del manoscritto di Canfanaro sono stati fedelmente trascritti dal modello parentino, richiamano alla correlazione del Codice diplomatico Istriano di Kandler e offrono la possibile soluzione alla domanda di autenticità.

Parole chiave: Duecastelli, chiesa collegiata di S. Sofia, manoscritto di Canfanaro

UVOD

U arhivu se župe sv. Silvestra u Kanfanaru, među ostalom tiskanom i rukopisnom ostavštinom nalazi i kodeks naziva *Monumenta Capituli Ecclesiae Collegiatae Sanctae Sophiae Duorum Castrorum ab anno 983. – 1815*. Prijepis je to starih darovnica, dokumenata i crkvenih odredaba sastavljen 1774. god. a naknadno dopunjen 1815. O povijesnim nam okolnostima, u kojima je svjetlo dana ugledao kanfanarski kodeks, govori gotovo apologetski sažetak na početku. Crkva se naime svete Sofije u Dvigradu isticala među drugim zbornim crkava Porečke biskupije po svojoj starosti, a u vrijeme nastanka kanfanarskog kodeksa nije zapravo bilo poznato¹ koliko je stara. Danas se ta crkva pravokutnog tlocrta s jednom upisanom apsidom datira u drugu polovinu 5. st. (Marušić, 1964, 128; 1976, 49; Brogiolo et al, 2003, 133-134).² Levak k tomu navodi (2007, 308) da smještaj crkve na trgu ukazuje da je njezina gradnja istovremena s počecima Dvigrada kao urbanog središta, a zbog strateški važnog položaja samog Dvigrada i crkva je morala zauzimati istaknuto mjesto unutar biskupije od davnina. U konačnici, o njezinoj važnosti govori i sama činjenica da je bila zborna, to jest imala svoj kanonički kaptol. Dvigrad se sastojao od dviju utvrda po kojima je i dobio ime: lat. Duo Castra/Castella, tal. Due Castelli, Docastelli, hrv. Dvigrad.³ Potonji je naziv relativno novog postanka i uporabe. Naime, hrvatski je naziv Dva Grada potvrđen u Istarskom razvodu (1992, 20b, 23, 26b, 29, 33, 33b), zabilježio ga je tako i Franjo Glavinić (1585.-1652.). Poslije drugog svjetskog rata javlja se ime Dvograd (rabi ga Marušić), a potom i Dvigrad. “Nakon drugog svjetskog rata spominje se Dvograd, kasnije se ustalilo i ime Dvigrad kako ga zove i mjesno stanovništvo. Za Kanfanar je to Stari grad,” (Ritoša, 1998, 125). Bertoša ukazuje na to da ime Stari Grad potječe od stanovništva koje se doselilo u novom vijeku u sela oko Drage i tako zvalo ruševine Dvigrada-Monkaštela (1995, 648), što je vjerojatnije, jer nisu samo Kanfanarci koristili ime Stari grad, a čini se da je do drugog svjetskog rata i u poratnom

1 MC fol. 1: “...di cui non si ha memoria alcuna del preciso tempo di sua Fondazione, e stabilimento.”

2 Više o crkvi sv. Sofije, uz već citirano, v. još i Marušić, 1978a; 1978b; Schiavuzzi, 1919, 105-108; ; Baldini, 1998, 39-41. Detaljnije o nastankum razvoju i propasti Dvigrada v. Schiavuzzi, 1919, 81-118; De Franceschi 1953-1954, 321-335; Juričić, 1991, 103-110; Ritoša 1998, 125-133; Juroš-Monfardin, 2001, 155-165; Levak, 2007, 305-314; Bertoša, 2007, 19-31.

3 Usp. Levak 2007, 310.

vremenu, bar negdje do 1962., to ime bilo općeprihvaćen mjesni naziv.⁴ Današnji je naziv Dvigrad, Levak komentirao ovako: “Noviji hrvatski naziv Dvigrad odraz je zaborava postojanja Kaštela Parentina (kao kaštela parnjaka) kod stanovništva okolice, zbog čega je naziv prešao u jedninu” (2007, 311).⁵ Uzimajući u obzir naziv Stari Grad, kao i činjenicu da parnjaka više nije bilo, a time ni potrebe za imenom u množini, s jezičnog je, a time i toponomastičkog stajališta, taj naziv zagonetan zbog svoje, usudio bih se reći, fonetske stilogenosti. Naime, Dvograd je pravilno tvorena složenica, s brojevnom osnovom u prvom dijelu, u skladu s hrvatskim jezičnim zakonitostima,⁶ koja je, čini se, uvedena iz nepoznatih, možda i političkih, razloga pripajanjem Istre matici zemlji. Nije jasno zašto je i kako Dvograd zamijenjen Dvigradom na prijelazu iz sedamdesetih u osamdesete godine prošlog stoljeća.⁷ U razgovoru s Antonom Medenom doznao sam da je tek dva-tri puta čuo da je Marija Franinović iz Kanfanara to mjesto nazvala Dvi Grade - dakle, u ženskom rodu. Shodno se tomu može pretpostaviti da je Dvigrad tvoren po takvoj ‘feminiziranoj’ verziji. S obzirom na potvrde, ili bolje reći njihov nedostatak, s lingvističke je strane uvođenje naziva Dvigrad neutemeljeno pa i neopravdano, tako da rješenje tog problema treba potražiti drugdje. No, iako je uvođenje imena sporno, ono je danas ipak neosporno. Kao što je u jednom trenutku nešto stilogeno, tj. odskače od norme, čestom uporabom ulazi u normu i biva općeprihvaćeno, kao i ime tog drevnog grada danas, a to je Dvigrad. Dvije utvrde po kojima je i dobio ime, jesu Monkaštel i Kaštel Parentin. I dok je Monkaštel (Mons Castellum, Monte Castel, Moncastel), sazdan na pretpovijesnim i antičkim temeljima bio kontinuirano nastanjen sve do početka 17. st., potonji je nastao na susjednom brežuljku najkasnije u 5. st. i još je u srednjem vijeku bio napušten i o njemu se malo zna (Levak, 2007, 310). Jedna je dakle utvrda ostala utvrdom i propala, a druga je na kraju podijelila njezinu tužnu sudbinu, no u međuvremenu je to bila značajna općina sa svojim statutom, koji je na inicijativu Udruge Dvegrajci u nakladi Državnog arhiva u Pazinu izdan 2007. kao Statuta Communis Duorum Castrorum - Statut Dvigradske općine. Početkom je dakle 17. st. stanovništvo zbog blizine svojih dobara i blagotvornije klime odlučilo nastaniti se, a bogoslužje obavljati u crkvi svetog Silvestra, u Kanfanaru. O osmini blagdana Tijelova, 7. lipnja 1714. godine⁸, biskup je porečki Vaira prenio Presveti Sakrament iz euharistije crkve sv. Sofije u crkvu sv. Silvestra, kamo je poslije donijeta i krstionica. Misa se u Sv. Sofiji imala služiti samo za blagdane, zbog žitelja na sjevernoj strani Drage i pokojnih ondje zakopanih. Kaptol se dvigradski sastojao od četvorice kanonika, uključujući i župnika, a od starine je, kao i svi drugi biskupijski kaptoli imao pravo na vlastiti izbor kanonika u nedostatku prebende. Jedino je župnikovanje dodjeljivao sam

4 Prema kazivanju Ane Sošić (1947.-2009.) iz sela Brajkovići, koja je osnovnu školu pohađala u Kanfanaru. Moguće je također da je rasprostranjenost imena Stari Grad išla i u suprotnom smjeru: učenici kanfanarske škole iz okolnih mjesta lako su mogli od Kanfanaraca čuti to ime, što bi opravdalo gore citiranu Ritošinu tvrdnju.

5 Oslanjajući se na Bertošu, 1995, 648. Usp. i Bertoša, 2007, 29.

6 Usp. Babić, 1986, 326.

7 “Dvigrad”: David-Kolar, 1983, 37; : “Dvograd (Dvigrad)”: isti, 90; “Dvigrad”: Margetić, 1983, 81.

8 Vjerojatno je posrijedi slučajnost, no tog je dana bila 731. obljetnica izdavanja Otonove darovnice, u kojoj se po prvi put spominje Dvigrad.

i neovisno biskup. Smrću dvigradskog kanonika don Jurja Mihovića, 14. veljače 1774., Kaptol je uvidio mogućnost da pokuša povratiti staro pravo vlastitog izbora kanonika, koje je uživao sve do investiture oca Bernarda Pavana 1551., kad mu se to više nije dopuštalo. Schiavuzzi (1919, 115-16) donosi popis svećenika crkve sv. Silvestra u Kanfanaru o kojima je mogao skupiti podatke, do 1774. ukupno dvanaest imena. Jedan je Jure Mihović naveden kao kanonik 1731., a drugi 1767. kao kanonik i vikar, uz napomenu o godini smrti 1774. Ni kod jednog drugog navedenog kanonika nije zabilježena godina smrti. Nije jasno radi li se o dvojici kanonika, ili je pak riječ o jednoj te istoj osobi, što je lako moguće.⁹ Iz rečenog je popisa vidljivo da je 1767. došlo do većih promjena, budući da su navedena četvorica kanonika: don Andrija Meden kao kanonik i župnik, don Zvane Maružin bez navedene službe, don Antonio Maria Basilisco kao kanonik i Juraj Mihović kao kanonik i vikar. Potonji je jedini od kanonika navedenih prije 1767. koji se našao u novom sastavu Kaptola. Za 1774. nalazimo don Jurja Medena pa je moguće da je on zamijenio Mihovića. Budući da su svjetovni i kaptolski dvigradski arhivi bili izgubljeni, Kaptol je sreću da nađe dokaze za svoju tezu potražio i našao u biskupijskim arhivima. Pronađeni su dokumenti kao svojevrsan nacrt uobličeni u kanfanarski kodeks i predani putem kaptolskog nuncija biskupu Negriju na daljnji postupak, uz molbu da se suspendira svaka odluka o upražnjenjima dvigradskoj prebendi do konačnog rješenja.

O KODEKSU

Kanfanarski se kodeks nalazi u župnom arhivu. Dimenzije su mu korica 33 x 24 cm. Ima ukupno 31 list, 62 stranice, od čega su prve dvije (fol. nn.1, fol. nn.2) i zadnja (fol. ult.) prazni. Listovi su nešto manji, dimenzija 32 x 23,5 cm. Pisan je na papiru, izvrsno je očuvan, a tekst je čitak, pisan kurzivnom humanistikom. Na koricama, na naslovnoj stranici u gornjem lijevom uglu napisan je rimski broj četiri. Niže je na sredini stranice natpis: *Monumenta Capituli Ecclesiae Collegiatae Sanctae Sophiae Duorum Castrorum ab anno 983. – 1815.* Ispod natpisa stoji zaokružen arapski broj dva: nekadašnji inventarni broj kodeksa u župnom arhivu. Treća je stranica (fol. ill.) ilustrirana (Sl. 1). Slijedi potom sadržaj na dvjema nebrojčanim stranicama (fol. ind.1, fol. ind.2):

Compendio de' Documenti contenuti nel presente libro, pag. 1.

Diploma di Ottone II. Imperatore, che conferma le Donazioni fatte di Due Castelli alla Chiesa di Parenzo, pag. 13.

Diploma di Enrico III. Imperatore che conferma le donazioni fatte alla Chiesa di Parenzo, pag. 15.

Breve di Aless. Pp. III., quale riceve sotto la sua Protezione la Chiesa di Parenzo, e conferma le Donazioni fatte alla medesima, pag. 16.

9 Schiavuzzi (cit. mj.) kao i MC (fol. 10) bilježe ga kao: don Giorgio Micovich. Za hrvatsku inačicu potvrdu nalazimo kod Ritoše: "Uz navedene kanonike na oltaru kapelanske crkve u Baratu zapisano je ime kanonika Jurja Mihovića (Georgius Micovich). Predio u Kanfanaru gdje se nalazila njegova kuća zove se Mihovići" (1998, 135-136).

Privilegio di Volker Patriarca d' Aquileja, che conferma le Donazioni antedette, pag. 19.
Breve d' Innocenzo Pp. IV., che assogetta alla Chiesa di Parenzo molte chiese, e
Monasterii, pag. 21.

Diploma di Rodolfo Imperatore, che conferma le donazioni fatte alla Chiesa di Parenzo dai suoi Precessori, pag. 24.

Costituzioni Sinodali di Mons. ' Fra ' Graziadio per la Chiesa e diocesi di Parenzo, pag 28.

Assegnamento fatto al Vescovo di Parenzo dal Capitolo di Due Castelli d' una Prebenda in quella Collegiata, pag 32.

Rinunzio della Pieve di Due Castelli fatta nelle mani del Vescovo, pag. 33.

Permuta d' un Canonico di Rovigno con un Canonico, e Pieve di Due Castelli. pag 33.

Collazione della Pieve di due Castelli fatta dal Vescovo per Rassegna nelle sue mani. pag. 35.

Conferma del Vescovo d'una Elezione fatta dal Capitolo della Dignita' di Scolastico. pag. 35.

Elezione di P. Bernardo Pavan in Canonico Sopranumerario di Due Castelli fatta dal capitolo. pag. 35.

Atti della Visita di Mr Vaira in Due Castelli. pag. 38.

Altri atti della Visita di Mr Vaira in Due Castelli pag 40.

Parte presa dal Capitolo di Due Castelli di ricorrere al Serenissimo Principe per l' Elezione de' proprj Canonici. pag. 41.

Lettera del Capitolo a Mr Vescovo Negri per l' effetto suddito. pag. 43.

Lettera responsiva di Mr Negri al Capitolo stesso. pag. 44.

Attestato della Curia Secolare di Due Castelli. pag. 46.

Slijede zatim pedeset i dvije obrojčane stranice (foll. 1-52). Na desetak se stranica (foll. 1-11) nalazi *kompandij* - sažetak. Dvanaesta je stranica prazna (fol. 12), a od trinaeste se stranice nadalje nalaze prijepisi dokumenata koji se tiču raznih prava i povlastica koje je dvigradski kaptol od davnina imao.¹⁰ Tu su prijepisi vladarskih listina Otona II., Henrika III. (IV.) Rudolfa II., istarskog markgrofa i akvilejskog patrijarha Volfkera, papinske povlastice Aleksandra III. i Inocenta IV., a zatim razni drugi dokumenti vezani za dvigradski kaptol i dodjelu prebendi, sinodske odluke, izvješća s vizitacija i korespondencija kaptola s biskupijom. Kodeks nije dosad objavljivan. Isprave koje se donose u ovom radu, prepisao je 1774. godine kanonik Porečke biskupije Paolo Chiurco. Bolje reći ovjerio, budući da su u rukopisu vidljive različite ruke, a kratka je potvrda o prijepisu

10 Unutarnji se opis kodeksa može činiti nedovoljno jasnim, jer nije posve u skladu s pravilima struke, no krivicu snosim djelomično. Kodeks je naime obrojčan prilikom sastavljanja, a na način da se vodilo računa o stranicama, a ne listovima, što i ne čudi s obzirom na vrijeme nastanka. Imajući u vidu moguću zbrku, ako bi tko istraživao kodeks, u ovom je radu ostavljen takav način numeracije, koji je dao neuobičajene nazive nekim stranicama: folium non numeratum 1 i 2, folium ultimum, folium illustratum, folium indicativum 1 i 2. Budući da se radi o stranicama, uzeta je u obzir i mogućnost navodenja kao pag. mjesto fol., no s obzirom na to da je ipak riječ o kodeksu, učinilo se to nekako rogobatnim.

pisana drugom rukom i tintom: “*Extract. per manum mihi fidam ex Lib. I Iurium Episcopaliū Parentii sub hac die prima Aprilis 1774. D. Paulus Canonicus Chiurco Curie Episcopalis Cancellarius. Publica auctoritate recognitus et approbatus*”, tako da se taj dio nije posebno navodio za svaku ispravu. Sadržaj i kompendij pisani su na talijanskom, kao i dokumenti od akata biskupa Vaire do kraja (foll. 38-51), dok su drugi na latinskom. Na fol. 52 piše tek: “De instauratione Ecclesiae parochialis S. Silvestri anno Domini MCMXXIII facta, vide Volumen XVI. Archivi S. Sophiae, quod in armario asservatur et custoditur.” Ovaj rad donosi listine Otona II., Henrika III. (IV.) i akvilejskog patrijarha Volfkera, te *breve* pape Aleksandra III. Takav je izbor jednim dijelom uvjetovan opsegom rada, dok su s druge strane navedeni dokumenti već objavljavani i može se uspostaviti relativno dobar kritički aparat — kojemu i kanfanarski kodeks ovim radom pridonosi. Budući da su spomenuti dokumenti u njemu prepisani iz prve knjige prava Porečke biskupije s kraja 15. st., u obzir će se uzeti i njihova međusobna koherencija. Radi lakšeg snalaženja u tekstu dodane su brojčane oznake redaka, jasno međusobno odvojenih. Tekst je isprava priređen shodno *Pravilima o izdavanju građe* (Stipišić, 1991, 175-180), uz neka manja odstupanja. Poštivano je pisanje repatog *e* (*ē*) i svih velikih početnih slova, bez obzira radi li se o imenima, službama ili drugom, a neke su kratice (npr. *S.*) ostavljene. Oko pisanja konsonantskog *u* nije bilo dvojbi, budući da ga kanfanarski kodeks bilježi kao spirant *v*. Konsonantsko se *i*, odnosno dugo *i* bilježi kao *j* u kodeksu, a transkribirano je kao *i*. U interpunkcije se nije zadiralo.

LISTINA OTONA II

Oton II. (973.-983.) obnavlja darovnice i potvrđuje posjede porečkom biskupu Adamu (961.-990.), a koje su darovali njegovi prethodnici, carevi i kraljevi, kao i pojedini vjernici te mu daje imunitet. Spominju se poimence ovi posjedi: Motovun, Ružar, Nigrinjan, Tar, Červar, pazinski kaštel, Medelan, Rovinj, Dvigrad, Bale, sa svim nekretninama i pokretninama koje su tim mjestima pripadale. Kandler navodi (CDI, p. 180) da je listina bila pod sumnjom zbog nekih interpolacija iz 13. st., kao i nekih mjesta koja se u njoj spominju, a darovali su ih Otonovi prethodnici od kojih pak spominje poimence samo Hugona. Što se Poreča tiče, dosad nije pronađena darovnica starija od Otonove, dok Trst ima Berengarovu iz 911., Hugonovu iz 929., Lotarovu iz 948. Izola pak ima od istog Otona iz 973., tako da je vjerojatno da su ti vladari obdarivali i Porečku biskupiju. Kandlera čudi i što se Motovun, Ružar, Nigrinjan i Tar (dva su mjesta poznata pod tim imenom: jedno na mjestu današnjeg Tara, a drugo na ušću Mirne, danas ruševine imena Sv. Martin, no ne zna se za neki u Červaru, koji je bio na municipalnom području) navode kao *praedia*, dok s druge strane stoji *Castrum Pisinum*, a Motovun su i Pazin bili u jednakom položaju. No, treba uzeti u obzir da se u problematičnoj lekciji (*novę*), a slijedom čega Kandler vjerojatno zaključuje da su postojala dva Tara, slažu porečki i kanfanarski kodeks, dok su drugi kodeksi i izdanja suglasni s lekcijom *none* (usp. niže krit. ap.).¹¹ *Castrum Pisinum*

11 Probleme istarske topografije i toponimije u porečkim knjigama biskupskih prava trenutno u svojoj disertaciji istražuje Branka Poropat iz Biskupijskog arhiva u Poreču. Za Medelan, v. Kirac 1946, 119-20;

se može jednako tako shvatiti kao pazinska utvrda-kaštel, a iz konteksta ove i drugih listina ne vidim razloga da *praedia* znače jednostavno posjed, bez pravne semantike.¹² Danas je to pitanje ipak malo bolje riješeno.¹³ Upozorio me k tomu M. Levak na mogućnost da se radi o tornju, utvrdici, pa bi značenje bilo: toranj iznad *piscationem novę* i onaj červarski. Jednostavno je posjed u Červaru imao neku utvrdicu kao zaštitu i središte posjeda. Za Motovun nema ozbiljnih potvrda da je ikada bio u vlasti porečkog biskupa, nego samostalna općina još u bizantsko doba, dok je Pazin manje i vjerojatno mlađe mjesto, a biskup je vjerojatno dobio samo neke posjede na Motovunštini.¹⁴ U listini se još spominju kao posrednici-medijatori svećenik Dudon i kapelan Andrija Đakon, dok su pri ovjeri navedeni kancelar Adalbert u ime arhikancelara Petra, a *auscultator* je ravenški notar Julije Brusamolin. U porečkom je kodeksu njegova služba ravenškog notara zabilježena kraticom, koja je očito bila teža za tumačenje prepisivaču kanfanarskog kodeksa, koji ga bilježi kao notara svete rimske kurije, a vjerojatno je poteškoće zadala i Kandleru koji ga također bilježi kao i kanfanarski prijepis. Što se datacije tiče, konzultirani su kodeksi i izdanja relativno suglasni, bar oko latinske inačice.¹⁵ To nas dovodi do pitanja autentičnosti isprave, kojeg smo se već dotakli, navodeći Kandlerove sumnje. Ispravu je temeljito preispitao Margetić (1983, 80-83). Evo o čemu je riječ. Kandler (1875, 236) i Kirac (1946, 90) isticali su da nije vjerojatno da se Oton II. poslije teškog poraza od Arapa u srpnju 982. u vrijeme konsolidacije snaga imao vremena baviti tako sporednim stvarima. Margetić osporava taj njihov prigovor tvrdnjom da Oton II. jest boravio u Veroni, ali u srpnju 983., kada je utvrdio ugovorne odnose s Mlečanima.¹⁶ Benussi je vjerovao u ispravu, ali mu je dispozicija isprave bila vrlo nezadovoljavajuća, dok drugi uglavnom ne dovode u sumnju njezinu autentičnost (Margetić, 1983, 81, n. 9, 10). Za dataciju kaže: “Nadalje, isprava je neispravno datirana, što se inače u znanosti smatra jednim od uvjerljivih dokaza za neautentičnost. Ipak, upravo za našu ispravu smatra se da se greška u datiranju može zadovoljavajući objasniti običnom zabunom pisara,” (1983, 81), pozivajući se na MGH (1980, p. 356): “am füglichsten als verschrieben (...) erklärt werden kann” (1983, 81, n. 7), primjećujući još nešto: “VII non iunii (!) umjesto možda VII idus iudii; nadalje imperii vero eius XIII, umjesto ispravno XVI” (1983, 81, n. 6). Situacija s datacijom nije nimalo bezazlena, unatoč jednostavnom rješenju pravdanom prepisivačevom pogreškom. Moguća je dakle zabuna prepisivača, koji umjesto Ida piše None. Moguća je i zabuna po pitanju mjeseca (što ne rješava prethodni problem) lipnja i srpnja: svijest je o Otonovu boravku u srpnju u Veroni (mogao je, doduše, tamo boraviti i od lipnja) mogla zbuniti prepisivača. No, ono što zbunjuje, jest spomenuta godina vladavine Otona kao cara, gdje nam se nude dvije mogućnosti. Prva uzima u obzir Otonovu krunidbu za cara 967., po čemu bi trebalo pisati XVI, kako i navodi Margetić. Druga bi verzija pak bila X, ako bi

Nežić, 2000, 238.

12 Termin se *praedium* ne koristi jedino u povlastici Aleksandra III., gdje se zamjenjuje s: *possessio* (lin. 8, 32), *bona* (lin. 9), pa čak i *omnia* (lin. 33).

13 V. o tome Benčić, 2006, 323-335; Benčić, et al., 2005, 51-82; Cuscito, Riavez, 2008, 727-737.

14 Mišljenje je M. Levaka da je na temelju dobivenih posjeda biskup poslije pretendirao i na grad.

15 Usp. MGH 1980, p. 356; CDI I, 82; LŽ 34, n. 59.

16 MGH, Dipl. II, 352-356, br. 300.

se uzelo da je carem uistinu postao smrću Otona I. 973. Kako god, *imperii vero eius XIII* padalo bi ili u 980., ili za Otona II. nemoguću 986. godinu. I ne manje važno, datacija je identična u svim trima prijepisima Otonove darovnice u porečkom kodeksu. Margetić je uočio dvije glavne odredbe u dispozitivu isprave: potvrdu darovanja prethodnih careva i davanje neke vrste imuniteta porečkomu biskupu. Obje pobuđuju sumnje koje je pokušao objasniti, no naišao je na poteškoće: “Ipak, da bismo dobili kako-tako jasan tekst, bili smo prinuđeni u njemu vršiti razne ispravke, a unatoč tome tekst je ostao prilično maglovit, a pogotovu nije jasno da li se državna vlast time odrekla svih prihoda s darovanih zemalja u korist porečke biskupije, kao što je to jasno izrečeno u raznim privilegijama, ...” (1983, 82), te zaključuje: “Po našem mišljenju porečka je biskupija bila u posjedu originalne Otonove ispravke koju je tijekom borbe s porečkom gradskom općinom i drugim suparnicima (Gorički grofovi itd.) nadopunila podacima o spornim posjedima i tako djelomično prenapravljenju ispravu prepisala u svoju knjigu privilegija,” (1983, 82). Pozornost mu je još k tomu privukla i činjenica da je Oton II. 972. u ime miraza dao svojoj supruzi, bizantskoj princezi Teofani, uz ostalo i cijelu Istru: “Kao da se Oton II nije previše obazirao na svoju suprugu, kad je 983. god. podijelio porečkom biskupu nova značajna prava imuniteta. Ali to nije sve. Kao da se ni njihov sin, car Oton III nije ni najmanje obazirao na prava svoje majke u Istri i na očevu darovanje Pazina porečkom biskupu. On je sa svoje strane darovao akvilejskom patrijarhu Pazin sa svim pravima ...” (1983, 83). No, još je nešto znakovito, što svakako valja uzeti u obzir. Darovnica je Otona II. u porečkom kodeksu zapisana triput: kao prijepis izvornika, prijepis s kraja 13. st. i prijepis-citat u ispravi kralja Rudolfa koja je u biti nova potvrđnica diplome Otona II. Eufrazijev privilegij u istom kodeksu nalazimo dvaput: kao prijepis izvornika (MP, foll. 11r, v), odnosno kao dio povlastice akvilejskog patrijarha Bertolda iz 1222. (MP, foll.41v, 42r). Očito je Porečkoj biskupiji ta isprava bila iznimno bitna, možda i više od Eufrazijeva privilegija i drugih isprava zapisanih u porečkoj prvoj knjizi biskupskih prava.

MC foll. 13-14. — *Iurium Episcopaliū Liber I.: prijepis izvornika foll. 13v-14r (MP); Beltramov prijepis iz 1295. god. foll. 44r,v-45r; listina kralja Rudolfa (Böhmer Reg. Rud. 1087) s umetnutom Ot. II. foll. 167r,v-168r*

Ughelli, *Italia sacra*, ed. 1, 5, 367 = ed. 2, 5, 400. — Tommasini, *Archeografo Triestino, Trst 1837*, 388. — CDI 1, 82. — Vergottin, *Archeografo Triestino, Nuova serie 1, Trst 1869*, 243. — *Diplomata regum et imperatorum Germaniae, Tomus II., Pars I., München 1980*, 301 (MGH). — Križman, *Libri žminjski, libar drugi, Žminj 2008*, 33-4 (LŽ).

Diploma

Othonis II. Imperatoris, quo confirmat, et renovat
Donationes factas Ecclesie, et Episcopo Parentino a regibus
et Imperatoribus eius Antecessoribus, et nominative Locum

Duorum Castrorum.

In nomine Sanctę, et individue Trinitatis. Otho¹ Divina favente Clemencia Romanorum Imperator augustus. Si Ecclesiarum Dei curam gerimus, easque² dilatare studuerimus, nostri Imperii fastigium augmentari minime ambigimus. Quocirca³ omnium Sanctę Dei Ecclesie Fidelium, nostrorum-
5 que presentium scilicet et⁴ futurorum, noverit Universitas, qualiter interven-
tu, ac petitione⁵ nostri dilecti presbyteri⁶ Dudonis, ac Andreę Diaconi⁷ nostri benevoli⁸ Capellani, Adam S.⁹ Parentine Ecclesie Antistas¹⁰ nostram adisset¹¹ clementiam, postulans nos, quatenus Dei¹² amore, nostreque anime remedio, nostra preceptali auctoritate omnia Preidia sue Ecclesie, que
10 antea a nostris Antecessoribus Imperatoribus Regibus pro suarum animarum remedio prefatę Ecclesie donaverunt, qua in Basilica Sancti beatum corpus Mauri requiescit, sive que ab aliquibus Deo divotis Fidelibus data sunt, vel que¹³ danda erunt, confirmare¹⁴, et corroborare dignemur. Cuius dignis postulationibus aures nostre pietatis
15 inclinantes¹⁵, pretaxate Ecclesie Preidia, nominative¹⁶ Montonam¹⁷, Rosarium, Nigrignanum, Turrim¹⁸, que est super piscationem nove¹⁹, et illam de Cervaria²⁰, et Castrum Pisinum, Medelanum, quod a Regibus, seu ab

¹ Otto MP, MGH, CDI; Ottho LŽ

¹¹ adisse MP, MGH, LŽ

² eisque MP, LŽ

¹² postulans quatenus nos pro dei MGH

³ Quo circa LŽ; ex circha corr. MP

¹³ que MP; om. CDI

⁴ atque LŽ

¹⁴ confirmavit LŽ

⁵ petitione MP, MGH

¹⁵ inclinati CDI

⁶ presbyteri MGH

¹⁶ nominatim CDI; nominative: LŽ

⁷ dyaconi MP

¹⁷ Montona MP, MGH

⁸ benivoli MP, MGH

¹⁸ turrim MGH

⁹ sancte MGH; sanctę LŽ

¹⁹ none MP; None MGH; novae CDI; nonę LŽ

¹⁰ antistitis MP; antistes CDI, MGH, LŽ; potius Antistes, ult. syll. atramento corr. in MC

²⁰ Cervara LŽ

Ugone largitum est, ut²¹ Ruvignum²² quantum ad Episcopatum Parentine²³ Ecclesie donatum est a nostris Antecessoribus, ut²⁴ in loco, qui dicitur
 20 duo Castella, et Valles cum omnibus pertinentiis suis iuste, et
 legaliter ad predictum Episcopatum pertinentibus, nec non²⁵ Villis, Terris,
 Campis, Vineis, Pratis, Aquis, aquarumque Decursibus, Piscacionibus, Molendinis, Venationibus, Montibus, Planitiebus²⁶, Vallibuscum²⁷ omnibus rebus mobilibus,
 et immobilibus, que dici et²⁸ nominari possunt, seu in quocumque²⁹ loco pre-
 25 nominatus Episcopatus terram habet, per hoc nostrum preceptum confirmamus eidem Episcopo Adam, suisque successoribus, et corroboramus.
 Precipimus³⁰ denique, et³¹ iubemus, ut nullus Dux, Patriarcha³², Archiepiscopus,
 Episcopus, Marchio, Comes, Vicecomes³³ nullaque Regni nostri magna, vel
 parva Persona pretaxatum Presulem, suosque successores de omnibus
 30 predictis rebus molestare tentet³⁴, nec ad ulla³⁵ placita hominibus supra
 terram eiusdem³⁶ Ecclesie Parentine³⁷ residentibus, qui ab Episcopo reclamationem
 habent, sine advocatione Episcopi nullam contrarietatem facient³⁸, nec invite
 ducantur nisi ante presentiam Presulis, sive³⁹ legali iudicio⁴⁰, sed⁴¹ liceat
 eidem Presuli, suisque successoribus quiete,⁴² pacifice cuncta sua preda
 35 tenere, et firmiter possidere, omnium hominum contradictione peni-

²¹ videlicet *MP, MGH, LŽ*; et *CDI*

³² Patriarca *LŽ*

²² Rubinum *CDI*

³³ Vice-Comes *CDI*

²³ ad episcopatum sancte Parentine *MGH*; ad episcopatum sive Parentine *MP, CDI, LŽ*

³⁴ temptet *MP, MGH, LŽ*

²⁴ videlicet *MP, CDI, MGH, LŽ*

³⁵ nulla *MP, LŽ*

²⁵ necnon *LŽ*

³⁶ eidem *MP*

²⁶ planiciebus *MP, MGH*; Planiciebus *LŽ*

³⁷ Parentine ecclesie *MP, MGH, LŽ*

²⁷ vallis *MP*; vallibus *MGH*; vallis, cum omnibus *LŽ*; Villis cum omnibus *CDI*

³⁸ faciant *MGH*

²⁸ aut *CDI*

³⁹ sine *MP, MGH, LŽ*

²⁹ quocumque *LŽ*

⁴⁰ iudicio *MP, MGH, LŽ*

³⁰ Precipientes *MP, CDI, MGH, LŽ*

⁴¹ ed *LŽ* (*lapsus?*)

³¹ ut *MGH*; --// *LŽ*; om. *MP, CDI*

⁴² quiete et pacifice *MGH*

tus remota. Si quis⁴³ igitur huius nostrę paginę violator⁴⁴ fuerit, quod minime credimus, sciat se compositurum auri boni libras mille, medietatem Camerę nostrę, et medietatem p̄fato P̄řesuli, suisque successoribus. Quod⁴⁵ ut verius credatur, diligentiusque ab hominibus⁴⁶ ob-

40 servetur, hanc paginam propria manu corroborantes, sigilli impressione⁴⁷ inferius eandem⁴⁸ iussimus insigniri.

Signum D. Othonis⁴⁹ Serenissimi Imperatoris,
et invictissimi augusti⁵⁰. (M)

Adalbertus⁵¹ Cancellarius ad vicem⁵² Petri Episcopi,
45 et Archicancellarii recognovi, et subscripsi.⁵³

Dat. VII. nonas Iunii anno Dominicę Incarnationis DCCCCLXXXIII. Indictione XI.

Regni vero Domini secundi Othonis⁵⁴ XXVI. Imperii vero eius XIII.

Actum Veronę feliciter. Amen.

50 Auscultatum per me Iulium Brusamolinum Rom. Curię Notarium^{55,56}

⁴³ qui *MP, LŽ*

⁵¹ Adelbertus *MGH*

⁴⁴ violatum *MP*

⁵² advicem *MGH*

⁴⁵ quo *MP*

⁵³ Petri Episcopi Archicancellarii. *LŽ*

⁴⁶ omnibus *MP, CDI, MGH, LŽ*

⁵⁴ Othonis *MP*; Ottonis *MGH*; Secundi D. Ottonis *CDI*

⁴⁷ nostri impressione *MGH, LŽ*; sigillum *MP*

⁵⁵ notarium Ravenņę *MP, LŽ*

⁴⁸ eandem *MP, MGH, LŽ*

⁵⁶ <auscultatum ... notarium> *om. MGH*

⁴⁹ Othonis *MP*; Ottonis secundi *MGH*; Othonis *LŽ*

⁵⁰ *om. LŽ*

LISTINA HENRIKA III. (IV.)

Henrik III. (IV.) potvrđuje porečkom biskupu vlasništvo nad posjedima koje su mu darovali njegovi prethodnici i daje mu imunitet. Navode se svi oni posjedi navedeni i u listini Otona II. Posebno je zanimljiva zbog datacije, a Kandler ju je objavio dvaput: opsežniju inačicu pod godinom 1040. (vjerojatno zabuna zbog MLX=1060.), a kraću verziju pod godinom 1060. MGH pak datira listinu u godinu 1077. Isprava se sama datira ovako. Po CDI: *anno Dominice Incarnationis / Domini Nativitatis MLX, regni vero Domini Henrici III regis anno XXI*; po MGH: *anno Dominice Incarnationis millesimo, indictione XIII, regni vero domni Henrici tertii regis anno XXI*; po MP: *anno dominice Incarnationis millesimo sexagesimo. Regni vero domini henrici tertii regis [vicesimo] primo*; MC slijedi ispravljenu, a LŽ prvotnu verziju po MP (usp. krit. ap.). Svi spominju Henrika III., koji se lako poistovjećuje s Henrikom IV., koji se u listinama često navodi kao Henrik III. Datacije navode 21. godinu Henrikove vladavine (uz spomenute korekcije u MP i MC), no Henrik III. (1039.-1056.) nije toliko vladao, dok je 21. godina vladavine Henrika IV. (1056.-1105., car od 1084.) 1077., kamo listinu i datira MGH. Nadalje, veronski je notar iz 1060. god. bio druga osoba za razliku od onog koji je zapisao darovnice iz 1077. Indikciju je stoga, koju navodi jedino MGH i koja odgovara 1060., no ne i 1077. (kao ni 1040.), najbolje zanemariti, listinu pripisati Henriku IV. i datirati u 1077.¹⁷ Ostaje ipak zanimljiva korekcija u MP, koju je slijedio MC, no ne i LŽ. Ako je netko uvidio problem koji se javlja oko datacije, mogao je lako prekriti *vicesimo*, i tako pokušati “ublažiti datacijski nesklad” (prva godina vladavine Henrika III. obuhvaća i ožujak 1040.). Ostaje problematična jedino osoba porečkog biskupa, jer je po trenutno dostupnim podatcima (Bartolić, Grah, 1991, 21) 1077. to bio Cadolo (1075.-1082.), a prije njega Adelman (1060.-1075.). Margetić je gotovo bez zadržke¹⁸ smatra krivotvorinom: “Navodna potvrda Otonova privilegija od kralja Henrika III datirana s 4. ožujkom 1060. god. je krivotvorina. Naime, Henrik III umro je 5. listopada 1056. Henrik III uz to nije 1060. god. bio u Italiji. Da bi “spasio” autentičnost isprave Stumpf je datira s 4. III 1077. kada je doista u Veroni bio - Henrih IV! Ali u Iura episcopalia porečke biskupije u dataciji stoji pisano slovima: millesimo sexagesimo, regni uero domini Henrici tertij regis anno prima, a u ispravi objavljenoj u Kandlerovom CDI ad a. 1040 (!): MXL. Regni vero Domini Henrici Tertii regis anno XXI. Kako Henrik III nije ni 1040. god. bio u Italiji, datacija je sigurno posve pogrešna, pa to jasno odaje ruku nemarnog krivotvoritelja.” (1983, 89, n. 11). Za kritički su aparat uzete obje varijante u CDI: opsežnija inačica je preuzeta ondje iz kućnog arhiva markizâ Polesinijâ, a kraća po Ughelliju.¹⁹

17 Posebno se ovdje zahvaljujem meni nepoznatom ocjenjivaču ovog rada, koji mi je puno pomogao dobronamjernim i vrlo konstruktivnim sugestijama općenito oko problematike kojoj sam manje vičan kao filolog po struci, a napose oko datacije ove isprave Henrika IV.

18 Jedina zadržka koja bi se mogla vidjeti jest činjenica da to navodi u bilješci, komentirajući tezu o ispravi, djelomično prepravljenoj, a potom prepisanoj u knjigu povlastica porečkog biskupa.

19 Usp. CDI, p. 205 i 217.

MC foll. 15-16. — Iurium Episcopatum Liber I. foll. 20v-21r (MP).
Ughelli, Italia sacra, ed. II, 5, 403. — Tommasini, Archeografo Triestino 4, 390. —
CDI 1, 97 (CDI1). — CDI 1, 102 (CDI2). — Diplomata regum et imperatorum Germaniae, Tomus VI., Pars II., Hannover 1988, 290 (MGH). — Križman, Libri žminjski, libar drugi, Žminj 2008, 34-5 (LŽ)

Diploma

Henrici III. Imperatoris, quo confirmat Donationes,
 et Dotationes factas Ecclesie Parentine a suis Predecessoribus, et exgresse Locum **Duorum Castrorum**.¹

In nomine sanctę, et individue Trinitatis. Henricus² Divina favente
 Clementia Francorum, et Longobardorum³ Rex. Si Ecclesiarum Dei curam
 gerimus, ipsasque⁴ diligere⁵ studuerimus, nostri Imperii fastigium augmentari
 minime ambigimus. Quocirca⁶ omnium Sanctę Dei Ecclesie Fidelium
 5 nostrorumque presentium scilicet⁷ et⁸ futurorum noverit Universitas, qualiter
 Alemarus⁹ S. Parentine Ecclesie Episcopus nostram¹⁰ postulavit clementiam,
 quatenus¹¹ Nos pro Dei amore, nostreque anime remedio nostra precepta-
 li auctoritate omnia Preidia sue Ecclesie, que antea a nostris Antecessoribus
 10 Imperatoribus, Regibus pro suarum¹² animarum remedio prefatę¹³
 Ecclesie donaverunt, qua in Basilica S. Beati Corporis Mauri requiescit,
 sive que ab aliquibus Deo devotis Fidelibus data sunt, vel que danda
 erunt, confirmare, et corroborare dignemur. Cuius dignis postulatoribus¹⁴
 aures nostre pietatis inclinantes pretaxate Ecclesie Preidia¹⁵
 nominative¹⁶ Montonam¹⁷, Rosarium, Nigrignanum¹⁸, Turrim, que est supra
 15 piscationem¹⁹ nove²⁰, et Cervariam²¹, et Medelanum²², et Castrum Pisinum,

¹ Henricus rex Francorum et Lombardorum Episcopo Parentino Alemanno bonorum ecclesiasticorum possessionem confirmat LŽ

¹² suorum CDI

¹³ preefactę CDI

² Henricus MGH

¹⁴ postulationibus MP, CDI1, CDI2, MGH, LŽ

³ Longobardorum MP, MGH

¹⁵ om. CDI

⁴ easque MGH

¹⁶ nominative nominative MP; nominata CDI2

⁵ dilatare CDI

¹⁷ Montona MP, CDI2, MGH, LŽ

⁶ Quo circa MP

¹⁸ nigrianum MP

⁷ silicet MP

¹⁹ piscionem MP; piscatione CDI2, LŽ; super piscationem CDI

⁸ atque MP, LŽ; ac MGH

²⁰ None MGH; none MP, LŽ; Nonae CDI1, CDI2

⁹ Alimarus episcopus in marg. MP; Alemanus CDI2

²¹ Cervare MGH

¹⁰ nostrum LŽ

²² Medilanum CDI2

¹¹ quatinus MP, MGH

et illud, quod a nostris antecessoribus largitum est, videlicet Ruvinum quantum²³ ad Episcopatum S. Parentine Ecclesie donatum est, scilicet²⁴ in loco, qui dicitur duo Castella, et Valles²⁵ cum omnibus pertinentiis iuste²⁶, et legaliter ad predictum Episcopatum pertinentibus, nec²⁷ non Villis, 20 Terris, Campis²⁸, Vineis, Pratis, Aquis²⁹, Aquarum decursibus, Molendinis, Piscationibus, Venationibus, Montibus, Planitiebus³⁰, Villis³¹ cum omnibus rebus mobilibus, et immobilibus, que dici vel nominari possunt, seu³² in quocumque³³ loco pre-nominatus Episcopatus terram habet, per hoc nostrum preceptum confirmamus³⁴ eidem Episcopo Alemaro, suisque Successoribus 25 et corroboramus. Preceptientes denique iubemus, ut nullus Dux, Patriarcha³⁵, Archiepiscopus, Episcopus, Marchio, Comes, Vicecomes³⁶, nullaque Regni nostri magna, vel parva Persona pre-taxatum Episcopatum³⁷, suosque Successores de omnibus predictis rebus molestare tentet³⁸, nec ad ulla³⁹ placita hominibus supra Terram S. Parentine Ecclesie residentibus, qui ab Episcopo reclamationem 30 habent, sine⁴⁰ advocato⁴¹ Episcopi nullam contrarietatem facient, nec invite⁴² ducantur, nisi⁴³ ante presentiam Episcopi, sine legali iudicio⁴⁴, sed liceat eidem Pre-suli, eiusque⁴⁵ Successoribus quiete, et⁴⁶ pacifice cuncta sua preda tenere, et firmiter possidere, omnium hominum contradictione penitus remota. Si quid⁴⁷ igitur nostre huius pagine violatum⁴⁸ fuerit, 35 quod minime credimus, sciat se compositurum auri boni libras mille, medietatem Camere⁴⁹ nostre, et medietatem pre-fato⁵⁰ Pre-suli, suisque

²³ et quantum *MGH*³⁶ *om. CDI*²⁴ silicet *MP*³⁷ episcopum *MP, CDI, MGH, LŽ*²⁵ valles *MP, MGH*³⁸ temptet *MP, MGH, LŽ*²⁶ suis *CDI*³⁹ nulla *MGH*²⁷ nee *CDI*, videtur nec⁴⁰ sive *CDI*²⁸ casis *CDI*⁴¹ [placita ... advocato] *om. LŽ*²⁹ et aquis *CDI*⁴² injuste *CDI*³⁰ planiciebus *MP*⁴³ sini *CDI*, videtur nisi³¹ vallis *MP, CDI, MGH, LŽ*; vallibus *CDI*⁴⁴ iudicio *CDI*³² *om. CDI*⁴⁵ suisque *MP, CDI, LŽ*³³ quocumque *MP, CDI, MGH, LŽ*⁴⁶ *om. MP, LŽ; * MGH*³⁴ hic finitur *dipl. in CDI*⁴⁷ quis *MGH, CDI*; qui *LŽ*³⁵ Patriarca *LŽ*⁴⁸ violator *MGH, CDI, LŽ*

successoribus. Quod ut verius credatur, diligentius⁵¹ ab omnibus observetur, manu propria⁵² roborantes sigillo nostro insigniri iussimus. signum domini⁵³ Henrici⁵⁴ (M) invictissimi regis

40 Gregorius⁵⁵ Cancellarius vice Hitolphi Archiepiscopi⁵⁶ recognovi.⁵⁷

Dat. IV. Nonas Martii Anno Dominicę Incarnationis⁵⁸ MLX⁵⁹.

Regni vero Domini Henrici III. Regis anno I⁶⁰. Actum Veronę.⁶¹

⁴⁹ Kamere *MP*

⁵⁰ praefacto *CDI1*

⁵¹ diligentiusque *MGH, CDI1*

⁵² † *ante haec verba hanc paginam om. suspicat MGH*

⁵³ domni *MGH*

⁵⁴ Henrici *MGH, LŽ*

⁵⁵ Georgius *CDI1*

⁵⁶ Cancellarius Archiepiscopi *CDI2*

⁵⁷ *add.: feliciter amen MP; fideliter Amen CDI2; fideliter LŽ*

⁵⁸ Domini Nativitatis *CDI2*; Incarnationis *LŽ (lapsus?)*

⁵⁹ millesimo sexagesimo *MP*

⁶⁰ *ex vicesimo primo corr. MP; vigesimo primo LŽ; XXI CDI1, CDI2, MGH*

⁶¹ *add. feliciter LŽ; add. feliciter amen MGH*

POVLASTICA PAPE ALEKSANDRA III.

Papa Aleksandar III. (1159.-1181.) stavlja pod svoju zaštitu porečkog biskupa Petra (1174.-1194.) i njegove nasljednike, potvrđujući mu sve posjede koje su darovali njegovi prethodnici, kao i one koje su darovali kraljevi i vjernici odličnici. Poimence se navode samostani: svetog Mihaela pod Zemljom, svete Barbare, svetog Mihaela u Pazinu, svete Petronile u Dvigradu, svetog Mihaela u Balama; te crkve: svete Marije u Taru, u Nigrijanu, svete Marije od Polja, u Ružaru, Motovunu, Zamasku, Neboru, Vualti, Veruku, Malom i Velikom Pazinu, Zarečju, Vižinadi, Tinjanu, Kringi, Svetom Lovreču, Dvigradu, Svetvinčentu, Žminju, Balama, kanoničku kuću u Rovinju s pripadajućim crkvicama, crkve u Medelanu, Vrsaru, Kloštru i ona svetog Justa. Car Fridrik I. Barbarossa potpisao je u Mletcima primirje s Aleksandrom III. (1177.), a budući da se Papa još neko vrijeme ondje zadržao, iskoristio je to porečki biskup Petar i ishodio potvrdu prethodno darovanih dobara od strane papa, no i careva i kraljeva, samo što se broj posjeda u Aleksandrovoj povlastici porečkoj Crkvi gotovo utrostručio.²⁰ Povlastica se sama datira ovako: *Nonis Aprilis Indictione X. Incarnationis Dominicę anno MCLXXVIII. Pontificatus vero D. Alexandri Pp. III. anno XVIII* (po MP i MC i LŽ koji godinu navodi slovima, ne brojkom); *Non. Aprilis, Indict. X, Incarnat. Dom. 1177, pontificatus D. Alexandri PP. III an. XVIII* (po PC); dok Zjačić (1973, 35, n. 11) datira povlasticu po indikciji u 1177. godinu. Sve su verzije pak suglasne oko godine pontifikata, Aleksandar III. izabran je i posvećen u rujnu 1059., a u 18. godinu njegove papinske službe pada i travanj 1177. godine. Budući da se ova i druge papinske isprave u literaturi često nazivaju bulama, a u vrijeme Aleksandrove kancelarije taj je naziv još uvijek označavao samo viseći pečat, Križman predlaže naziv “privilegij” (LŽ, 28), dok u registu u MC stoji naziv *breve*.

---

20 Usp. LŽ, 27 i 36.

MC foll. 16-19. — Iurium Episcopaliū Liber I. foll 26r,v-27r (MP).

Patrologiae cursus completus, Tomus 200, Alex. III pp., 1855., p. 1101, po: Ughelli, Italia sacra, ed. II, 5, 404 (PC). — Križman, Libri žminjski, libar drugi, Žminj 2008, 31-2 (LŽ).

Breve

Alexandri Pp. III., quo accipit sub eius protectione Ecclesiam Parentinam, et confirmat omnes donationes eidem factas, et omnia sua iura, inter quę Ecclesiam Duorum Castrorum.¹

Alexander Episcopus Servus Servorum Dei. Venerabili fratri Petro Parentino Episcopo, eiusque successoribus canonicè substituendis in perpetuum. Quoties² illud a Nobis petitur,³ quod Religioni, et honestati convenire dignoscitur⁴, animo nos decet libenti concedere, et petentium desideriis congruum impertiri favorem. Ea propter⁵ Venerabilis in Christo Frater Episcopus tuus iustis postulationibus benigne⁶ annuentes Ecclesiam, cui auctore Deo preesse⁷ dinosceris⁸, sub B.⁹ Petri, et Nostri protectione suscipimus, et presentis scripti privilegio communimus: Statuentes, ut quascumque Possessiones,¹⁰ quęcumque bona eadem Ecclesia in presentiarum iuste, et canonicè possidet, aut in futurum concessione Pontificum, largitione Regum, vel Principum oblatione Fidelium, seu aliis iustis modis, procurante¹¹ Domino, poterit adipisci, firma tibi, tuisque Successoribus, et illibata permaneant, in quibus hæc propriis duximus exprimenda¹² vocabulis: Monasterium S. Michaelis de sub terra¹³, Monasterium S. Barbaře, Monasterium S. Michaelis de Pisino, Monasterium S. Petronillę in duobus Castellis, Monasterium S. Michaelis de Valle, Ecclesiam S. Marię de Turre cum Capellis suis, Ecclesiam de Nigrignano cum Capellis suis, Ecclesiam S. Marię de Campo cum Ecclesiis suis, Ecclesiam de Rosario cum Capellis¹⁴ suis, Ecclesiam de Montona cum Capellis suis, Ecclesiam de Zumesco¹⁵ cum Capellis suis, Ecclesiam de Nebor¹⁶ cum capellis suis,

¹ Alexander Papa III Ecclesiam Parentinam sub suam protectionem accipit eiusque bona confirmat LŽ; Privilegium pro Ecclesia Parentina PC

⁹ beati MP, LŽ, PC

¹⁰ possessiones...; [quęcumque ...permaneant] om. PC

² Quociens MP, LŽ

¹¹ prestante LŽ

³ petitur...; [quod ... favorem.] om. PC

¹² exprimendum LŽ

⁴ dinoscitur MP, LŽ

¹³ Subterra PC

⁵ Eapropter PC

¹⁴ cappellis MP, LŽ

⁶ benignius MP, LŽ; benigniter PC

¹⁵ Zumisco MP, LŽ

⁷ pra esse PC

¹⁶ Hebor PC; Nebor iterum in marg. MP

⁸ dignosceris PC

Ecclesiam de Vualta¹⁷ cum Capellis suis, Ecclesiam de Verux¹⁸ cum Capellis suis, Ecclesiam de Pisino majore, et minore cum Capellis suis, Ecclesiam de Aretio¹⁹, Ecclesiam de Visinal²⁰, Ecclesiam de Antoniana²¹, Ecclesiam de Curitico²² cum Ecclesiis suis, Ecclesiam S. Laurentii cum Ecclesiis suis, Ecclesiam de Duobus Castellis²³, Ecclesiam Sancti Vincentii²⁴ cum Capellis suis, Ecclesiam de Zimino cum Capellis suis, Ecclesiam de Valle cum Capellis suis, Canonicam de Rubino²⁵ cum Capellis suis, Ecclesiam de Medeliano^{26,27} Ecclesiam de Ursario cum Capellis suis, Castrum Ursarię cum²⁸ Appendiciis suis, Castrum Castellionis²⁹ cum Appendiciis suis omnibus, Ecclesiam S. Iusti³⁰ cum omni terra sua. Decernimus ergo,³¹ ut nulli omnino hominum³² liceat supradictam Ecclesiam temere perturbare, aut eius³³ possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed illibata omnia et integra conserventur eorum, pro quorum gubernatione et substentatione³⁴ concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva Sedis Apostolicę auctoritate. Si qua³⁵ igitur in futurum Ecclesiastica, seularisve³⁶ Persona hanc nostrę Constitutionis Paginam sciens contra eam temere venire tentaverit³⁷, secundo, tertiove³⁸ commonita, nisi presumptionem suam congrua satisfactione³⁹ correxerit, potestatis, honorisque sui Dignitate careat, reamque⁴⁰ se Divino iudicio existere de perpetrata nequitate⁴¹ cogno-

¹⁷ VValta MP, LŽ; Valta PC; Vualta in marg. MP

¹⁸ Vermo PC, LŽ; ex Verux corr. in Vermo dein iterum corr. in Verux MP

¹⁹ Arecio MP, PC, LŽ; Aretiu<m> in marg. MP

²⁰ Visinat PC, LŽ

²¹ Antiniana PC; Antonia** in marg. MP

²² Curicitico PC

²³ Duobus Castellis cum ecclesiis MP; add. suis PC

²⁴ ex Laurentii corr. MP

²⁵ Rubinio MP, LŽ

²⁶ Medilliano MP, LŽ; Medilano PC

²⁷ Rubinum et Medelianum inverso ordine in PC

²⁸ cum omnibus MP, PC, LŽ

²⁹ Castello in marg. MP

³⁰ S. Iustus in marg. MP

³¹ ergo, etc. om. usque ad subscriptiones PC

³² homini MP

³³ eidem LŽ

³⁴ substentacione MP

³⁵ Siqua MP

³⁶ secolarise LŽ; sc̄larise MP

³⁷ temptaverit LŽ

³⁸ terciove MP

³⁹ satisfacione[m] MP

⁴⁰ reaque MP, LŽ

⁴¹ iniquitate MP, LŽ

scat, et a Sacratissimo Corpore, ac Sanguine Dei, et Domini Redemptoris nostri⁴² Iesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districtę ultioni subjaceat: Cunctis autem eidem loco sua iura servantibus, sit pax

Domini nostri Iesu Christi, quatenus⁴³ et hic fructum bonę actionis percipiant, et apud districtum Iudicem pręmia ęternę pacis inveniant. Amen.⁴⁴

45

(R)

(M)⁴⁵

Ego Alexander Catholicę Ecclesię Episcopus ss⁴⁶.

Ego Ioannes Presb. Card. tit. S. Anastasię⁴⁷ ss.

Ego Manfredus Pręnestinus Episcopus ss.⁴⁸

Ego Bello⁴⁹ Presb. Card. S. Pudentianę⁵⁰ tit. Pastoris ss.⁵¹

Ego Cinthius⁵² Diaconus S. Adriani⁵³ ss.

Ego Ugo⁵⁴ Diaconus Card. S. Eustachii iuxta Templum Agrippę ss.

Ego Ugo⁵⁵ S. Angeli Diaconus Cardinalis ss.

Ego Raynerius⁵⁶ Diaconus Card. S. Georgii ad velum⁵⁷ aureum ss.

Datum Venetiis in Rivoalto⁵⁸ per manus⁵⁹ Bernardi⁶⁰ S. Ro. Ecclesię Sudd.⁶¹

et Notarii Nonis Aprilis Indictione X. Incarnationis⁶² Dominicę anno

MCLXXVIII⁶³. Pontificatus vero D. Alexandri Pp. III. anno XVIII.

Auscultatum per me Iulium Brusamolinum Notarium Ro. Curię⁶⁴.

⁴² nostri *MP, LŽ*; *verisimile in MC lapsus calami*

⁵⁴ hugo *MP*; Hugo *LŽ*

⁴³ Quatinus *MP*

⁵⁵ hugo *MP*; Hugo *PC, LŽ*

⁴⁴ Amen. Amen *MP, LŽ*

⁵⁶ Raynarus *LŽ*

⁴⁵ (M.) Bene valete *LŽ*

⁵⁷ adnelum *MP*

⁴⁶ manu propria *sic et in aliis ss. LŽ*

⁵⁸ Rivo Alto *MP, PC, LŽ*

⁴⁷ Pudentianę tit. Pastoris *PC*

⁵⁹ manum *MP, PC, LŽ*

⁴⁸ *postponitur subscriptioni Bellonis in LŽ*

⁶⁰ Bardi *PC, LŽ*

⁴⁹ belo *MP*; Belo *LŽ*

⁶¹ subdiaconi *LŽ*; jud. *PC*

⁵⁰ Pudencianę *MP*; Pudicianę *LŽ*

⁶² Incarnationis *MP*

⁵¹ *ss. om. PC*

⁶³ 1177 *PC*; millesimo centesimo septuagesimo octavo *LŽ*

⁵² Cynthius *PC*

⁶⁴ Ravennę *MP, LŽ*; *om. PC*

⁵³ Andriani *MP, LŽ*

LISTINA PATRIJARHA VOLFKERA

Akvilejski patrijarh Volfker (1204.-1218.) potvrđuje porečkom biskupu Fulceriju (1200.-p.1216.) posjede darovane od njegovih prethodnika: Kaštel Parentin i Monkaštel u dvigradskoj ‘kontradi’ te crkvu sv. Martina i sve posjede “teritorija sv. Maura”²¹ na puljskom području. Ova je isprava prvi poznati izvor u kojem se spominju Monkaštel i Kaštel Parentin (Levak 2007, 312). Kandler se u svom komentaru vrlo oštro obrušio na vjerodostojnost isprave pa ga citiram u potpunosti: “Le note croniche di questo diploma sono esatte, correva in quell’anno l’Indizione XIV, vivevano il Patriarca Volchero di Aquileja ed il Vescovo Fulcherio di Parenzo, ma l’esordio è misera copia, disordinatissima, di diplomi più antichi di Re, è scorrettissima e bugiarda. Manca la persona dell’intercessore che deve essere sempre diversa dal donato che non chiede mai per sè; il Patriarca direbbe di confermare le donazioni dei suoi antecessori ai Vescovi di Parenzo; ma Volchero fu appunto il primo dei Patriarchi che ebbe il Marchesato d’Istria, nè può parlare di Patriarchi-Marchesi suoi antecessori²². Fra i possessi privati dei Patriarchi enumerati in diploma del 1102, accolto in questo Codice, non figurano nè il Castel Parentino, nè Moncastello, nè la chiesa di S. Martino di Midian, nè il territorio di S. Mauro nel distretto di Pola. Nè certamente questi due Castelli, il Parentino ed il Moncastello sono li due notissimi Due-Castelli, come da altri fu detto e noi in buona fede, non avendo sott’occhio il presente diploma, abbiamo ripetuto. I due Castelli furono sempre in dominio e proprietà dei Patriarchi, formavano Comune da sè, così che ebbero proprî Statuti. Il Moncastello (nome assai frequente) sul Canale del Leme ad ostro di questo, sovrastante a questo, dovrebbe essere quello che si dice S. Martino, ed era semplice possedimento. L’altro, il Castello Parentino, deve essere stato al confine del territorio di due Castelli, nel lato estremo verso Parenzo, prendendo nome dalla città che vi sta di contro, e potrebbe essere stato verso il territorio di S. Lorenzo del Pasinadigo, in Gradina. Il Medilanum è Midian contrada esterna di Dignano, ove esisteva od esiste ancora la cappella di S. Martino. Ignoriamo un territorio di S. Mauro in Medolino” (CDI, p. 390). Zjačić se o navedenom nije izjasnio (1973, 35), kao ni Levak, koji je referirajući se na spomenutu listinu primijetio da je: “... znakovito da se [Parentin] navodi prije Monkaštela iako nije vjerojatno da je ikada bio veći od njega, što bi trebalo značiti da je bio od posebne važnosti za porečkog biskupa” (2007, 312).²³

21 Usp. Zjačić 1973, 34.

22 Na početku su isprave dane Volfkerove službe: akvilejski patrijarh i istarski markgrof. Iz daljnjeg je teksta jasno da on potvrđuje darovnice svojih prethodnika patrijarha (*ab antecessoribus nostris Patriarchis*), tako da ne stoji ‘optužba’ o prethodnicima koji bi bili akvilejski patrijarsi i istarski markgrofovi.

23 S obzirom na tu posebnu važnost, ne bih isključio mogućnost da su porečki biskupi u vidu parnjaka znakovita imena Parentin, nastojali imati veći utjecaj na to područje, koji možda nisu mogli ostvariti preko Monkaštela (usp. n. IV gore u listini Otona II.). No, sud o tome u svakom slučaju prepuštam onima koji su bolje upućeni u tu temu.

*MC foll. 19-20. — Iurium Episcopaliū Liber I. foll 43r,v-44r (MP).
CDI 2, 212.*

Diploma

Volfkerii Patriarchę Aquileiensis, quo donat Ecclesię
Parentinę **Duo Castella** cum aliis Terris, et Lo-
cis ibidem descriptis.

In nomine Domini Amen. Anno Domini MCCXI. V Idus Decembris
Indictione XIII. Nos quidem Volfkerus¹ S. Aquileien.² Sedis Patriarcha, et
Marchio Istrię³ notum fieri volumus omnibus. Quocirca⁴ omnium
Sanctę Dei Ecclesię fidelium, nostrorumque presentium et futurorum
5 noverit Universitas, qualiter intuitu⁵, ac petitione dilecti⁶ Fratris nostri
Fulcerii⁷ Parentini Episcopi nostram adiiisset⁸ Clementiam postulans quatenus⁹ Nos
pro Dei amore, et Beatorum Martyrum Hermacore et Fortunati, nostręque
animę remedio nostra auctoritate omnia Prędia suę Ecclesię, quę antea
ab antecessoribus nostris Patriarchis pro suarum Animarum remedio pręfatę
10 Ecclesię donaverunt, qua in Basilica Sancti beatum corpus Mauri martyris
requiescit, confirmare, et corroborare dignemur. Cuius dignis postulationibus
aures nostrę pietatis inclinantes prętaxatę Ecclesię prędia, nominative¹⁰ Castrum
Parentinum situm in contrata quę dicitur Duo Castella, et Montem
Castellum situm in eadem contrata super Ripam¹¹ Lemi ex parte australi,
15 et Ecclesiam S.¹² Martini iuxta Medilanum, totum Territorium S. Mauri
in contrata Curię Polę¹³ iuxta Medilinum¹⁴ cum omnibus pertinentiis suis
iuste et legaliter ad prędictum Episcopatum Parentinum pertinentibus, nec non
Terris, Campis, Vineis, Pratis, Aquis, Piscationibus, Venationibus, Nemoribus,
Montibus, Planitiebus¹⁵, et cum omnibus aliis rebus, quę dici, vel nominari
20 possunt confirmamus eidem Episcopo, suisque Successoribus in perpetuum.

¹ Volcherus *CDI*

⁸ adiiisse *CDI*

² Aquilejensis *CDI*

⁹ quatinus *MP*

³ Istrię *CDI*

¹⁰ nominatim *CDI*

⁴ omnibus, quo circa *MP, CDI*

¹¹ Ripa *CDI*

⁵ interventu *MP, CDI*

¹² Sancti *MP, CDI*

⁶ dileti *MP*

¹³ Civitatis Polę *MP, CDI*

⁷ Fulkerii *CDI*

¹⁴ Medilinum *CDI*

¹⁵ planiciebus *MP*

Pręcipientes ut nullus Patriarchatus nostri, magna parvaque Persona prętaxatum
 Episcopum suosque successores de omnibus supradictis rebus molestare
 temptet. Sed liceat eidem Episcopo suisque Successoribus quiete pacifice prędicta
 prędia tenere, et firmiter possidere, omnium hominum contradictione penitus
 25 remota. Si quis igitur huius nostrę pagine violator fuerit, quod
 minime credimus, sciat se compositurum auri boni libras viginti,
 medietatem Ecclesię Aquileiensi, et aliam medietatem pręfato Episcopo, et suis successoribus.
 Quod ut verius credatur, diligentiusque ab omnibus observetur,
 hanc paginam propria manu corroborantes et sigilli nostri impressione
 30 inferius eadem iussimus assignari¹⁶. Actum apud Austriam Civitatem
 in Ecclesia S. Paulini sub¹⁷ Palatium Patriarchę. Interfuerunt
 ad hoc testes rogati Henricus Archidiaconus Aquileiensi, Stephanus¹⁸
 eiusdem Ecclesię Diaconus¹⁹, Otto²⁰ Civitatis Decanus uti Sancti Eldorigi²¹
 Prępositus, Gernotus Capellanus Patriarchę, Pirus, et Martinus Civitatenses
 35 Canonici, Polontus²², et Bonaventura,²³ et alii quamplures Clerici, et
 Laici. Ego quidem Leonardus Serenissimi Romanorum Imperatoris²⁴
 Ottonis²⁵ Notarius interfui, et ut superius continetur rogatus a
 prędictis Dominis Patriarcha Volf,²⁶ et F. Episcopo bona fide ss.²⁷ Nos quidem Volfkerus
 Sanctę Sedis Aquileiensi Patriarcha, et Marchio Histrię scripsi.
 40 Auscultatum per me Iulium Brusamolinum Notarium Ravenne²⁸

¹⁶ assignari *MP*; insigniri *CDI*

²⁴ inperatoris *MP*

¹⁷ super *CDI*

²⁵ Othonis *CDI*

¹⁸ Stefanus *MP*

²⁶ Volkerio *CDI*

¹⁹ Decanus *MP, CDI*

²⁷ scripsi *CDI*

²⁰ Otho *CDI*

²⁸ [Nos quidem ... Notarium Ravenne] *om. CDI*
 Auscultatum per me Iulium Brusamolinum notarium Ravenne
MP, altera manu script. differt se atram. pallidiore, litteris
minoris in MP

²¹ oldorigi *MP*; Oldorici *CDI*

²² Palottus *CDI*

²³ Bona Ventura *MP*; Bonavenetia *CDI*

REZULTATI I ZAKLJUČAK

Kritički aparat daje broj od ukupno dvije stotine i devet različitih lekcija, prosječno dakle pedesetak po ispravi (Ot. II. 56, Hen. IV. 61, Aleks. III. 64, dok kod Volfk. samo 28, što ne čudi s obzirom na bazu za krit. ap. u usporedbi s drugim ispravama), no nema drastičnih razlika ili interpolacija koje bi mijenjale smisao ili značenje isprave ili nekog njezina dijela. U usporedbi s porečkim kodeksom, iz kojeg su prepisani dokumenti, nalazim 87 različitih lekcija, koje mogu biti ortografskog karaktera (npr. *Otho-Otto, petitione-peticione, diaconi-dyaconi, tentet-temptet, quatenus-quatinius, assignari-asignari, Camere-Kamere, dignoscitur-dinoscitur, Stephanus-Stefanus* i sl.), morfosintaktičke naravi (npr. *easque-eisque, adiisset-adiisse, Montonam-Montona, vallibus-vallis, præcipimus-præcipientes, violator-violatum, postulatoribus-postulationibus, hominum-homini, intuitu-interventu* i sl.), ili inverzije (npr. *Ecclesie Parentine-Parentine ecclesie*), no sve su one, kao i drugi primjeri, lako objašnjive, a prepisivaču treba odati dužno priznanje i poštovanje. U porečkom su rukopisu slova *e* i *i* vrlo slično pisana, kao i *v* (*u*) i *n* pa ne čude primjeri kao *novę-none, sive-sine, Zumesco-Zumisco, nequitate-iniquitate*, dok je sitnih poteškoća imao s abrevijacijama i siglama, kao npr. *ut-videlicet*, ili kod spomenute službe Julija Brusamolina, kod kojeg nije primijećeno da je u Volferovoj darovnici naveden kao ravenski notar. S druge je pak strane, imajući u vidu stanje porečkog kodeksa krajem 18. st. (s obzirom na čitljivost), ispravljao pogrešne lekcije: *scilicet-silicet, Nigrignanum-nigrianum, piscationem-piscionem, dilecti-dileti* i sl. Imao je očito i teže čitljivih mjesta: npr. *benignius-benigne, nequitate-iniquitate, eiusque-suisque, et-atque, eiusdem-eidem*, kao i gore spomenuti primjeri morfosintaktičke naravi, gdje se držao vlastitog poznavanja problematike i latinskog jezika.²⁴

S druge nas pak strane kritički aparat upozorava na određeni oprez kada se poziva na CDI - valjalo bi provjeriti izvore na koje se Kandler poziva i temeljito preispitati diplomatski korpus. To nije novost, ali bi mogao biti poziv da se problemu pristupi iznova.²⁵ Odskaču naime lekcije iz CDI: tako u listini Ot. II. od sedamnaest lekcija koje su u CDI različite, 10 ih se podudara, tj. ima potvrdu i u drugim izvorima i izdanjima, a onih bismo sedam mogli nazvati *lectiones Kandlerianae*; kod Volfk. imamo tek pet podudarnih i osamnaest *lect. Kandl.*, a listina Hen. IV. u dvjema inačicama govori sama za sebe. K tomu, par očitih omaški u tisku može buditi sumnje i na mjestima gdje to inače ne bi. Sve nas to dovodi do onog od presudne važnosti za povijest u najširem smislu - rada na

24 Moj prvi susret s porečkim kodeksom nije bio nimalo ugodan, budući da je lakoća čitljivosti kanf. kodeksa, uz tada još nedovoljno iskustvo, kumovala nekim krivim predodžbama, koje su u trenu pokazale svoje pravo lice, meni teško čitljivo. Napokon spreman suočiti se s izazovom, bio sam primoran odgoviti drugi susret, jer je kodeks poslan na restauraciju u Državni arhiv u Pazinu, kojemu treba posebno zahvaliti na dobro odradenom poslu, čemu svjedoči i zamjetan broj istraživača i znanstvenika koji danas konzultiraju taj kodeks i iz njega, kao kakve prave male diplomatske riznice, vade dragocjenosti iz istarske povijesti nudeći ih javnosti i na opće dobro.

25 Sažeto o tome v. natuknicu M. Mogorović-Crljenko na mrežnoj istarskoj enciklopediji (www.istrapedia.hr/hrv/512/codice-diplomatico-istriano/istra-a-z). Iscrpnije o tome v. De Franceschi, 1912, 85-95; ili na mrežnim stranicama: [http://www.treccani.it/enciclopedia/pietro-paolo-kandler_\(Dizionario_Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/pietro-paolo-kandler_(Dizionario_Biografico)/), s iscrpnim popisom literature.

izvorima, što i jest bila ovdje osnovna zamisao.

Nemoguće je, međutim, izbjeći bar kratak osvrt na pitanje koje se javlja u svim ispravama u ovom radu, osim u povlastici Aleksandra III., a to je njihova autentičnost. Činjenica da originali nisu očuvani nimalo ne pomaže. Gledajući sa stajališta koje je zauzeo Margetić oko datacije isprave Henrika III./IV., dvostruka (!) pogreška u dataciji Otonove listine, vjerno ponovljena i u drugim dvama prijepisima, ni u kojem se slučaju ne može olako shvatiti.²⁶ Vidjelo se da su porečkom kodeksu ispravljane neke lekcije (*circha-circa, Laurentii-Vincentii, Verux-Veruo-Verux*) iako nije jasno tko ih je i kada ispravljao. Ne čini se uvjerljivim objašnjenje, koje iz tog proizlazi, da je znanje prepisivača bilo na razini da nije primijetio nemoguć sedmi dan prije lipanjskih Nona. Ako tomu i jest tako, čudi onda kako nije tu grešku primijetio onaj koji je ispravljao lekciju u dataciji isprave Henrika IV. (iz *vicesimo primo u primo*). I po MGH i po Margetiću, porečka je isprava Otona II. prijepis, odnosno prepravljani prijepis, izvorne darovnice. No, po prirodi se stvari postavlja pitanje kakav je to bio original, kakvog sadržaja, pa i oblika. Iz tog su kuta gledišta te darovnice, kao i ona Volfkerova, kad se uzmu u obzir ozbiljni Kandlerovi prigovori, falsifikati. Ne treba zaboraviti napomenuti da je tekst tih triju isprava vrlo sličan. S druge pak strane imamo posve jasno činjenično stanje: s obzirom na izgubljene navodne originale, jedini izvorni dokumenti jesu oni u porečkom kodeksu i u njihovu autentičnost i vjerodostojnost ne treba sumnjati, iako su sumnje u vjerodostojnost nekih podataka sasvim opravdane. Pronaći pravu istinu je gotovo nemoguće, a pitanje je trebamo li uopće tražiti samo jednu. Pazinsko je i motovunsko poimanje istine moglo biti da porečki biskup nije imao utjecaja, no za porečkog je biskupa istina bila da ta mjesta jesu bila pod njegovom jurisdikcijom, bez obzira na eventualne poteškoće prilikom stvarne provedbe iste, shodno čemu te isprave odaju jasnu i istinitu sliku iz perspektive porečkog biskupa.

ZAHVALA

Ovim se putem zahvaljujem Udruzi za očuvanje i promociju kulturnog naslijeđa Kanfanara i Kanfanarštine "Dvegrajci", posebice njezinu predsjedniku Antonu Medenu koji me s kodeksom i upoznao, Porečko-puljskoj biskupiji i Župi sv. Silvestra u Kanfanaru na izvrsnoj suradnji te Branki Poropat, Ivanu Jurkoviću, Mariji Mogorović-Crljenko i osobito Mauriziju Levaku na vrlo učenim i korisnim savjetima.

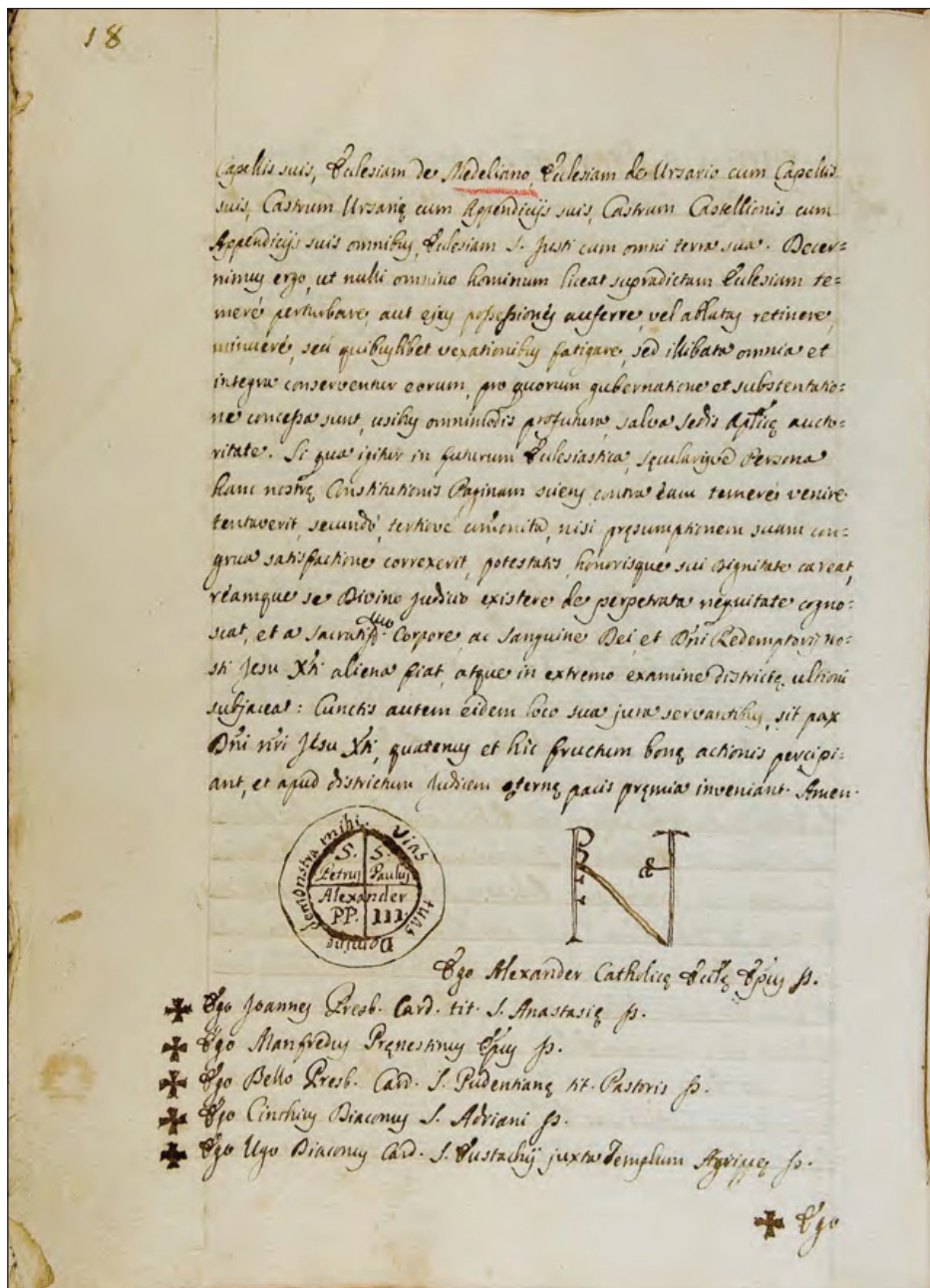
Parce mihi historice, quia philologus sum.

26 Kao usputna napomena, na taj sam čudni datum naišao, pretražujući po mrežnim izvorima, ipak jednom: "Otto iunior de Ilburg et dominus in Vbegowinsulam Horst monasterio Dobrilug. vendit. Datum a. 1300. VII. Nonas Iunii. - LVDEW T. I. Reliqu. p. 232." (Petrus Georgisch (1714): *Regesta Chronologica Diplomatica in quibus recensetur omnis generis monumenta et documenta publica*. Tomus II. Francofurti et Lipsiae, p. 190; dostupno na: <http://books.google.hr/>).

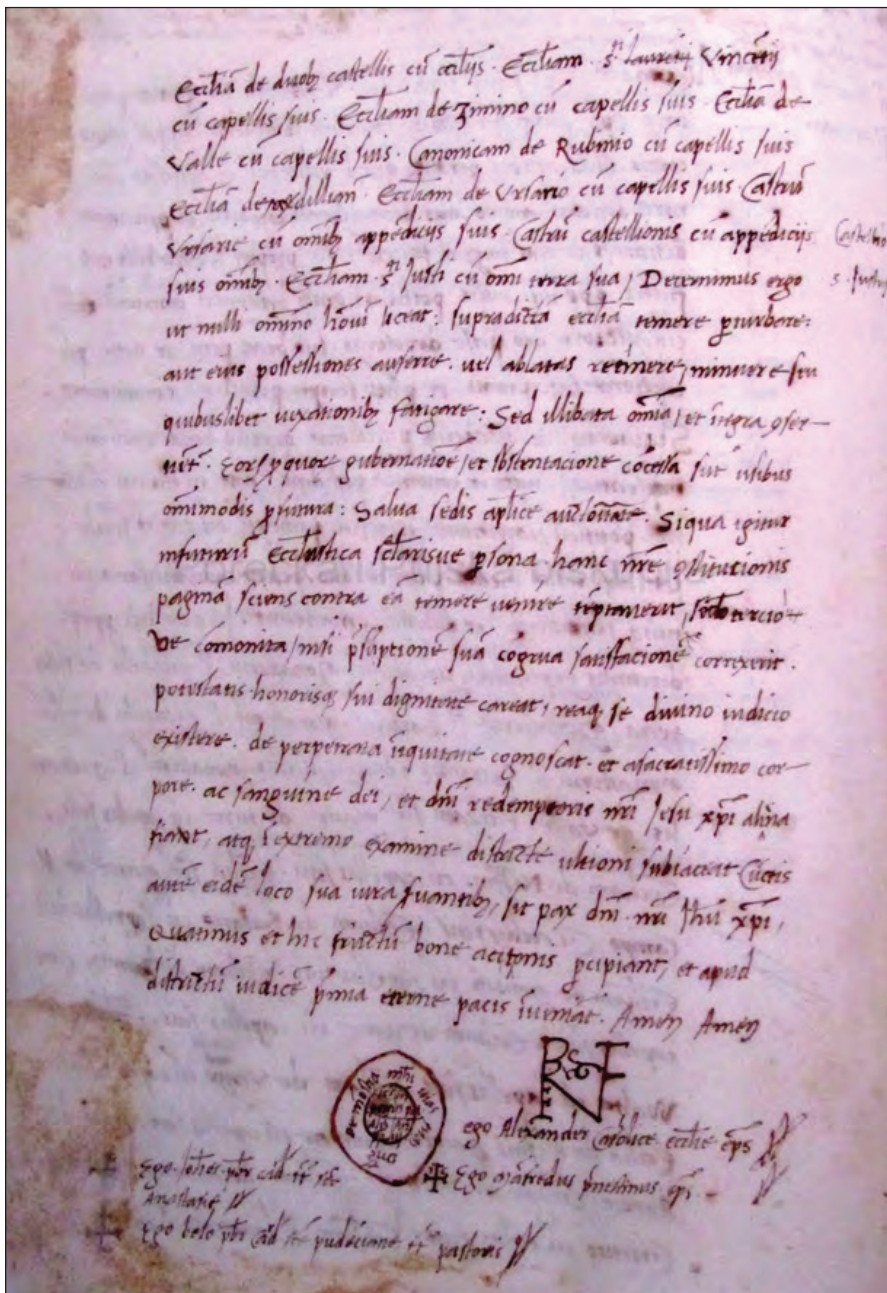

Sl. 1: Ilustrirana stranica kanfanarskog kodeksa s naslovom i datumom (MC fol. ill.).
 Fig. 1: The illustrated page of the manuscript of Kanfanar with the title and date (MC fol. ill.).

Sl. 2: Dio povlastice Aleksandra III. s rotom i monogramom (MC fol. 18).

Fig. 2: Part of the privilege of pope Alexander III with the rota and monogram (MC fol. 18).

Sl. 3: Dio povlastice Aleksandra III. s rotom i monogramom (MP fol. 26v).
 Fig. 3: Part of the privilege of pope Alexander III with the rota and monogram (MP fol. 26v).

EXCERPTA MANVSCRIPTI CANFANARIENSIS:
SOVEREIGN CHARTERS AND A PAPAL PRIVILEGE FROM THE MANUSCRIPT
*MONUMENTA CAPITULI ECCLESIAE COLLEGIATAE S. SOPHIAE DUORUM
CASTRORUM AB ANNO 983.-1815.*

Ante MATAN

University “Juraj Dobrila” of Pula, Department of Humanities, 52100 Pula, I. Matetića Ronjgova 1, Croatia
e-mail: amatan@unipu.hr

SUMMARY

In 1774, with the death of Juraj Mihović, one of the canons of Dvigrad, the chapter decided to seek to have returned to them their former right of voting for their own canons, which was taken from them mid-16th century. This was the reason behind the formation of the manuscript entitled Monumenta capituli ecclesiae collegiatae S. Sophiae Duorum Castrorum ab anno 983-1815, in which all the documents which, according to the chapter, proved their claim found a place, as well as those which witness the important status and long history of the church of Dvigrad under the pastoral staff of the bishop of Poreč from the 10th century. In this article the author brings the sovereign charter of Otto II from 983, Henry IV from 1077, the patriarch of Aquileia and Margrave of Istria Volfker from 1211, and the privilege of pope Alexander III from 1177. This article presents a critical apparatus as along with a transcription of the document, established according to the manuscript of Poreč from which the documents were copied into the one found in Kanfanar, and according to available critical and non-critical editions. An analysis of the lecture of the critical apparatus has shown that the documents were very faithfully copied, without drastic variations or interpolations. The results that the critical apparatus offer confirm already existing suspicions and give a note of caution concerning the referencing of the monumental work of Istrian diplomatic heritage, Kandler's Codice diplomatico Istriano, as well as a thorough examination of its sources. Some solutions are offered with regards to the credibility of certain documents.

Key words: Dvigrad, collegiate church of St. Sophia, the manuscript of Kanfanar

BIBLIOGRAFIJA I IZVORI

- Babić, S. (1986):** Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku. Načrt za gramatiku. JAZU, Zagreb.
- Bartolić, Grah (1991):** Crkva u Istri: osobe, mjesta i drugi podaci porečke i pulske biskupije (stanje 1. siječnja 1991.), ur. M. Bartolić i I. Grah, 2. popunjeno izdanje. Pazin: IKD "Juraj Dobrila" - Poreč: Biskupski ordinarijat.
- Benčić, G. (2006):** Nastanak Tara - od kule do naselja. U: Tar, Frata, Vabriga: kulturna baština, ur. D. L. Ratković. Poreč, 323-335.
- Benčić, G., Malaguti, C., Riavez, P. (2005):** Torre Vecchia. Elementi per un progetto archeologico. Atti del Centro di ricerche storiche, 35. Rovinj, 51-82.
- Brogio, G. P., Malaguti, C., Riavez, P. (2003):** Nuove indagini archeologiche nella chiesa di Santa Sofia e nell'insediamento di Duecastelli (Istria). Antichità altoadriatiche LV. Trieste, 115-150.
- Baldini, M. (1998):** Dvigrad i odabrani spomenici okolice u kasnoj antici i srednjem vijeku. Kanfanar i Kanfanarština, zbornik radova, ur. J. Bratulić. Kanfanar, Udruga za očuvanje i promociju naslijeđa Dvegrajci, 35-50.
- Bertoša, M. (1995):** Istra: Doba Venecije (XVI.-XVIII. stoljeće), Pula, Zavičajna naklada "Žakan Juri".
- Bertoša, S. (2007):** Dvigrad i njegovo područje — Povijesni pregled. U: Jelinčić, J., Lonza, N.: Statuta Communis duorum Castrorum - Statut Dvigradske općine: početak 15. stoljeća, Državni arhiv u Pazinu, Pazin - Kanfanar, 19-31.
- CDI — Codice diplomatico istriano, P. Kandler (ed.).** Trieste: Lloyd Adriatico, (pretisak) 1986.
- Cuscito, G., Riavez, P. (2008):** Torre di Parenzo. Risultati delle analisi architettonico/stratigrafiche. Archaeologia Adriatica II, 727-737.
- David, T., Kolar, V. (1983):** Istra. Ur. N. Tomašević i K. Rakić, Jugoslavenska revija, Beograd (fotomonografija s opisima).
- De Franceschi, C. (1912):** Il Codice diplomatico istriano. Pagine Istriane, X, 4-6. Koper, 85-95.
- De Franceschi, C. (1953-1954):** Ciò che resta e si sa di Due Castelli, la città morta dell'Istria. Archeografo Triestino LXVII-LXVIII. Trieste, 321-335.
- Kandler, P. (1875):** Notizie storiche di Montona. Trieste.
- Istarski razvod (1992):** Istarski razvod (priredio, predgovor napisao i komentarima popratio Josip Bratulić), 3. izdanje. Pula, Libar od grozda.
- Juričić, D. (1991):** Dvigrad - mesto ki ga ni več. Annales - Anali Koprškega primorja in bližnjih pokrajin, 1, 103-110.
- Juroš Monfardin, F. (1999):** Dvigrad: povijesno-arheološka skica. Prilog planu revitalizacije. Histria archeologica XXX, 2001. Pula, 155-165.
- Kirac, L. (1946):** Crnice iz istarske povijesti. Zagreb, Nakladni zavod Hrvatske.
- Levak, M. (2007):** Nastanak i povijesni razvoj ranosrednjovjekovnog Dvigrada. Annales, Ser. hist. sociol., 17, 2, 305-14.
- Lexma (2000):** Lexikon des Mittelalters, CD-ROM Ausgabe. Metzler Verl.

- LŽ** — Križman, M., Isprava pape Aleksandra III. iz 1178., paleografski i filološki pristup. U: Libri žminjski: libar drugi, ur. S. Krajcar. Žminj, Katedra Čakavskog sabora, 2008, 27-38.
- Margetić, L. (1983):** Iz pazinske prošlosti (u povodu tisućljeća prvog spomena Pazina). Istra 21, 5, 80-90.
- Marušić, B. (1964):** Dvograd, Sv. Sofija, Rovinj, Pula - srednjovjekovna sakralna arhitektura, Arheološki preglad 6. Beograd, 128.
- Marušić, B. (1976):** Kompleks bazilike sv. Sofije u Dvogradu. *Histria archaeologica* II, 2, 1971. Pula, 5-90.
- Marušić, B. (1978a):** Istarska grupa spomenika sakralne arhitekture s upisanom apsidom, *Histria archaeologica* V, 1-2, 1974. Pula, 1-95.
- Marušić, B. (1978b):** Kršćanstvo i poganstvo na tlu Istre u IV i V stoljeću. Arheološki vestnik XXIX. Ljubljana, 549-572.
- MC** — Arhiv župe sv. Silvestra u Kanfanaru, Kolegijacijski kaptol sv. Sofije, 2.1, Monumenta Capituli Ecclesiae Collegiatae Sanctae Sophiae Duorum Castrorum ab anno 983.-1815.
- MGH** — Monumenta Germaniae Historica, Diplomata regum et imperatorum Germaniae:
ad Ot. II: Tomus II., Pars I., Ottonis II. diplomata, München 1980, br. 301;
ad Hen. IV: Tomus VI., Heinrici IV. diplomata, Hannoverae 1978, br. 290.
- MP** — Biskupijski arhiv u Poreču (BAP), Fond Porečka biskupija, serija I. Knjige biskupskih prava, I.1. Prva knjiga biskupskih prava (Iurium Episcopaliū Liber I.):
Ot. II. - foll. 13r-14v — Hen. IV. - foll. 20v-21r — Al. III. pp. - foll. 26r-27r — Volfk. patr. - 43r-44r
- Nežić, D. (2000):** Iz istarske crkvene povijesti. Pazin, J. Turčinović.
- Niermeyer, J. F., et al. (1976):** Mediae Latinitatis lexicon minus: lexique latin médiéval-français/anglais. Leiden, E. J. Brill.
- PC** — Patrologiae cursus completus, Series secunda, Tomus CC., ur. J.-P. Migne, Paris, 1855.
- Ritoša, Z. (1998):** Svećenici Dvigrada i Kanfanara. Kanfanar i Kanfanarština, zbornik radova, ur. J. Bratulić. Kanfanar, Udruga za očuvanje i promociju naslijeđa Dvegrajci, 125-148.
- Schiavuzzi, B. (1919):** Due Castelli: Notizie storiche. Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria, 31. Poreč, 81-118.
- Stipišić, J. (1991):** Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi, Zagreb, Školska knjiga.
- Tommasini, G. P. (1837):** Commentari storici-geografici della provincia dell'Istria. Archeografo Triestino IV, Trieste, 388.
- Ughelli, F. (1970):** Italia Sacra, ed. II, Nendeln, Kraus Reprint (pretisak).
- Vergottin, B. (1869):** Fontes rerum Histriensium - Documento anno 983. Archeografo Triestino 2, 1, Trieste, 243.
- Zjačić, M. (1973):** Posjedovni odnosi porečke Crkve od VI. do XVI. stoljeća, u: Jadranski zbornik VIII, 33-104.